

## Şəxsiyyətlərarası münasibətlər və liderlik probleminin psixoloji aspektləri

Aysel Aprel qızı Babayeva

Qərbi Kaspi Universiteti

E-mail: Ayselbabayeva916@gmail.com

**Rəyçilər:** psixol.ü.f.d. R.İ. Əhmədova,  
psixol.ü.f.d., dos. U.M. Qəzvini

**Açar sözlər:** şəxsiyyət, münasibət, ünsiyyət, lider, təsir, əlaqə

**Ключевые слова:** личность, отношение, лидер, влияние, связь

**Key words:** personality, attitude, communication, leader, influence, connection

İnsanları şəxsiyyətlərarası münasibətlər olmadan təsəvvür etmək çətindir. Çox insan şüurlu həyatının çox hissəsini ünsiyyətdə keçirir: yuxudan oyandığımız andan yatana qədər ailəmizin, dostlarımızın, iş yoldaşlarımızın, tanışlarımızın və tanımadığımız insanların əhatəsində oluruq. Şəxslər telefon, internet, müxtəlif vasitələr ilə münasibətə girirlər. Bütün bunları həyatımızdan kənarlaşdırsaq insan varlığının təsəvvür etmək mümkün deyil.

“Şəxslərarası münasibətlər” termini psixoloqlar tərəfindən fərdlər arasında yaranan, əksər hallarda isə emosional yaşantılarla müşahidə olunan və insanın daxili dünyasının vəziyyətini çatdırmaqla məşğul olan qarşılıqlı əlaqələrin cəmi kimi düşünülər (4, s. 108).

Şəxslərarası münasibətlər qeyri-verbal ünsiyyətin, vizuallaşmanın, bədən hərəkətlərinin və jestlərin, həmçinin dilin şüurlu olaraq emosional və davranış komponentlərindən ibarətdir.

Koqnitiv komponent, müxtəlif idrak formaları olan – təfəkkür, təxəyyül, idrak, qavrayış, hafizə, kimi şəxsiyyətlərarası münasibətlərin xüsusiyyətlərini əks etdirməklə bir insanda onun fərdi psixoloji xüsusiyyətlərini tanımağımıza və anlamağımıza imkan verir ki, bu da öz növbəsində adekvatlıqdan (münasibət qurduğumuz şəxsin psixoloji portretini nə qədər dəqiq qəbul etdiyimizdən) və eyniləşdirməyimizdən (şəxsiyyətimizi başqa bir şəxsin şəxsiyyəti ilə müqayisə edərək eyniləşdirməyimizdən) asılıdır.

Emosional komponent isə artıq adından da göründüyü kimi müəyyən insanlarla ünsiyyət qurarkən yaşadığımız emosional yaşantıların hafizədə saxlanmasıdır. Belə olduqda başqalarının emosional halına yanma yəni empatiya hissi özünü göstərməyə başlayır.

Nəhayət, davranış komponenti fərdin digər insanlara və ya bütöv bir qrupa münasibətini ifadə edən mimika, jestlər, pantomimika, nitq və hərəkətləri xarakterizə edir. Əslində isə davranış komponenti şəxsiyyətlərarası münasibətlərin əsasının tənzimləyicisi olmaqla özündən daha əvvəlkilərin məcmusunu nəzərdə tutur (1, s. 165).

Əgər nəzərə alsaq ki, ünsiyyət sosial və təşkilati qruplarda mənəvi-psixoloji birliyin qorunmasına xidmət edir, bu zaman sosial keçklik həmrəyliyin, yekdilliyin formalaşması zəminində müasir yeni sosial münasibətlərin növbəti sosial-psixoloji mərhələsinə keçid almış olacaq ki, bu da müasir dövrdə liderin şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə yeni keyfiyyətlər qazanmasına səbəb olacaq əsas faktorlardan biridir. B. Haqverdiyevə görə, ünsiyyətə əmək fəaliyyətinin təşkil olunma üsulu kimi baxılsa, informasiya axınının strukturu, bu informasiyanın kimdən-kimə necə ötürülməsi, nəticədə isə kollektiv üzvlərin fəaliyyətinin tənzim olunması və əməyinin motivləşməsi, kollektiv üzvlərinin ünsiyyətə olan tələbatlarını anlamaq, bir-birinə olan mənəvi-psixoloji təsirlər daim diqqət mərkəzində olan əsas problemlər kimi baxılsa

hər zaman aktual olar (3, s. 238).

Şəxslərərası münasibətlər təbiətinə görə rəsmi və qeyri-rəsmi olaraq bölünür. Rəsmi olanlar rəsmi əsaslardan ibarət olmaqla nizamnamə, qanunlar və qarşılıqlı əlaqənin digər qanunauyğun qaydaları ilə tənzimlənəcək. Qeyri-rəsmi əlaqələr isə şəxsi əlaqələr əsasında formalaşmaqla qalmır həmçinin, rəsmi çərçivələrdən uzaqdır (1, s. 159).

Birgə fəaliyyətlər baxımından şəxsiyyətlərərası münasibətlər işgüzar və fərdi olaraq bölünür. İş münasibətlərində iş, iş və ya istehsal məsuliyyətləri ön plandadır. Şəxsi münasibətlər vəziyyətində, subyektiv olaraq təcrübəli hisslərə əsaslanan ortaqlar fəaliyyətlərlə əlaqəli olmayan münasibətlər ön plana çıxır. Bunlara etibar səviyyəsi artan tanışlıq, yoldaşlıq, dostluq və yaxın münasibətlər daxildir (1, s. 163),

Ayrıca, insanlararası münasibətlər rəsonal və emosional ola bilər. Birinci halda məntiq və səbəb-nəticə əlaqəsi üstünlük təşkil edirsə, ikincisində şəxsi haqqında obyektiv məlumatları nəzərə almaya ehtiyac görməyən hiss və emosiyalar, duyğu və qavrayış, empatiya və simpatiya daxildir (1, s. 164).

Nəticə etibarilə qeyd etmək istərdik ki, şəxsiyyətlərərası münasibətlərə daxil olan insanlar tabeçilik və ya bərabərlik prinsipindən çıxışı edərək əlaqə qururlar. Subordinasiya dedikdə bərabərsizlik, rəhbərlik və tabeçilik münasibətləri nəzərdə tutulur. Paritet isə, əksinə, fərdlərin bərabərliyinə əsaslanır, münasibətlərin iştirakçıları isə müstəqil fərdlər kimi çıxış edirlər (4, s. 149).

Azərbaycan ədəbiyyatlarından da bildiyimiz kimi, ünsiyyətin informasiya-kommunikativ, tənzimləyici-kommunikativ və affektiv-kommunikativ olmaqla üç tərəfi vardır: bu isə özünü məlumat mübadiləsi, şəxsiyyətlərərası qarşılıqlı əlaqə və insanların bir-birini başa düşməsi kimi göstərir (3, s. 10).

İnsanlar arasında məlumat mübadiləsinin xarakteri onunla təhlil olunur ki, tərəfdaşların bir işarə sistemi vasitəsilə bir-birinə təsir göstərə bilməsi mümkündür. İnsanların ünsiyyət şəraitində sosial və psixoloji xarakter daşıyan tamamilə spesifik ünsiyyət maneələri yaranabilir. Fərqlər sosial, siyasi, dini, peşə və s. ola bilər (3, s. 81).

Şəxsiyyətin struktur elementlərinin qarşılıqlı təsiri və qarşılıqlı münasibəti zamanı harmoniyanın yaranmasında psixikanın transsendent funksiyası yəni şüursuzluğa şüur arasındakı sərhədin pozulması, birinin digərinə keçməsinə şərait yaranır, bu zaman isə şəxsiyyətin strukturunda əksliklərin vəhdəti üçün şərait yaranır. Lakin, unutmayaq ki, insan şüurlu varlıq olduğu üçün onun istər verbal, istərsə də qeyri-verbal danışıq sistemi yalnızca şüurlu ünsiyyət sayəsində mümkündür (5, s. 255).

**Məqalənin aktuallığı.** Müasir dövrdə şəxsiyyətlərərası münasibətlər sahəsində liderlik bacarıqlarının formalaşmasının sosial-psixoloji xüsusiyyətlərinin əhəmiyyətini nəzərə alsaq, məqaləni aktual hesab etmək olar.

**Məqalənin elmi yeniliyi.** Elmi yenilik məqalədə şəxsiyyətlərərası münasibətlərə daxil olan insanların liderlik keyfiyyətlərinin sosial-psixoloji problemlərinin aşkar olunması ilə bağlıdır.

**Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi.** Məqalədən bakalavr və magistratura elmi dərəcəsi almaq istəyən tələbələr, şəxsiyyətlərərası münasibətlər və liderlik keyfiyyətləri barədə elmi məlumat almaq istəyən müəssisə rəhbərləri istifadə edə bilərlər.

## **Ədəbiyyat**

1. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya: Dərslik. Bakı: Qapp-Poliqraf, 2003, 356 s.
2. Haqverdiyev Y.B. İdarəetmə psixologiyası. Bakı: "Elm", 2008, 304 s.
3. Həmzəyev M.Ə., Əmiraslonava S.F. Ünsiyyətin psixologiyası. Bakı: Nurlan, 2007, 178 s.
4. Seyidov S.İ. Menecmentin psixologiyası. Bakı: "Zərdabi LTD", 2011, 184 s.
5. Seyidov S.İ. Yaradıcılığın fenomenologiyası. Bakı: "Qanun", 2013. 288 s.

**A.A. Бабаева**

## **Психологические аспекты межличностных отношений и лидерства**

### **Резюме**

В статье рассматриваются особенности лидерства в межличностных отношениях. В ходе отношений были выявлены факторы, влияющие на лидерские характеристики. Ссылки даны из зарубежной литературы. Что касается проблемы формирования межличностных отношений, то развитие межличностных отношений возможно только при наличии у личности умения общаться с людьми, находить с ними точки соприкосновения. Этим проблемам способствуют легкость и контактность, доверие и понимание, эмоциональное влечение и принятие, а также отсутствие жесткой программы манипулирования и личного интереса, говорится в статье.

**A.A. Babayeva**

## **Psychological aspects of interpersonal relations and leadership**

### **Summary**

The article examines the characteristics of leadership in interpersonal relationships. Factors influencing leadership characteristics were identified during the relationship. References are given from foreign literature. As for the problem of the formation of interpersonal relations, the development of interpersonal relations is possible only if the individual has the ability to communicate with people, to find common ground with them. These issues are facilitated by ease and contact, trust and understanding, emotional attraction and acceptance, as well as the lack of a rigorous manipulation and personal interest program, the article said.

**Redaksiyaya daxil olub: 10.05.2022**